

Badania polityki społecznej w Uniwersytecie Warszawskim – od Skarbka do XXI wieku¹
(wersja 1.0, 21.11.2016)

Zasadniczy wpływ na sposób przedstawienia szkicu historii badań polityki społecznej w UW, szczególnie przed II wojną światową, miały wskazówki jakich udzielał autorowi – przy różnych okazjach – Antoni Rajkiewicz. Współtwórca ośrodka badań nad polityką społeczną w UW. Ponadto duży wpływ na sposób ujęcia miało to, że autor od 20 lat jest pracownikiem naukowym Instytutu Polityki Społecznej. Stąd też znajomość dorobku badaczy i ośrodków naukowych UW spoza tej jednostki jest mu znana tylko pośrednio.

Dla potrzeb artykułu autor założył, że uwzględni nie tylko te instytucje i badania, które miały w nazwie politykę społeczną czy państwo dobrobytu (*welfare state*). Zakres przedmiotowy badań, które zalicza się do nauki o polityce społecznej jest bardzo szeroki². Z tego powodu będzie mowa nie tylko o dokonaniach badaczy, którzy tworzyli i tworzą zinstytucjonalizowane środowisko polityków społecznych UW, ale również o socjologach, pedagogach, ekonomistach i prawnikach spoza tego środowiska, którzy prowadzili i prowadzą badania nad podobnymi zagadnieniami.

W artykule nie uwzględniono prac badawczych historyków, które możnaby zaliczyć do nurtu historii polityki społecznej. Nie uwzględniono również prac filozofów, którzy mogli uprawiać filozofię polityki społecznej, bądź kluczowych dla jej istoty zagadnień. Wyłączona została również psychologia. W ramach psychologii społecznej, psychologii jakości życia można widzieć ważne ze względu na politykę społeczną obszary badań³. Nie będzie też mowy o dokonaniach politologów. Środowisko badaczy polityki społecznej wyłoniło się z Instytutu Nauk Politycznych i nadal funkcjonuje przede wszystkim w Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych. Ono też skupiało badaczy zainteresowanych politycznymi uwarunkowaniami i konsekwencjami polityki społecznej.

Uwzględnione zostały te nurty badań, które dotyczą zasadniczych dla polityki społecznej obszarów. Pierwszy przykład tego rodzaju to socjotechnika i socjologia problemów społecznych. Ta pierwsza jest ważna jako ogólna teoria i w szczególności metodologia działań społecznych, co jest też istotą polityki społecznej. Jeżeli rozumiemy ją jako rozwiązywanie problemów w skalach ponadindywidualnych, to badania nad nimi wydają się też kluczowe dla rozwoju wiedzy o polityce społecznej. Drugi przykład, bardzo skrótowo opisane zostały nurty badań prowadzonych w środowiskach prawniczych i ekonomicznych nad administracją publiczną. Jej zasadniczą częścią stała się w XX wieku i jest współcześnie administracja świadcząca (usługowa) - kluczowy element odpowiadający za politykę społeczną w praktyce. Trzeci przykład to pedagogika społeczna i praca socjalna. Badacze związani z tymi obszarami zajmują się nie tylko pewnymi działaniami i usługami społecznymi w ujęciu mikro, ale też ich filozofią, aksjologią oraz organizacją i finansowaniem w skali lokalnej i ponadlokalnej.

¹ Tekst przygotowany do publikacji na 200-lecie UW. Napisany w 2015, aktualizacja w 2016 r. Tekst przed redakcją i recenzjami. Za uwagi do wstępnej wersji dziękuję Antoniemu Rajkiewiczowi.

² B. Szatur-Jaworska, *Diagnozowanie w polityce społecznej. Materiały do studiowania*, 2005, s. 28.

³ Myślę tu w szczególności o badaniach panelowych „Diagnoza społeczna” prowadzonych w latach 2000-2015, którymi kierował psycholog społeczny Janusz Czapiński..

Podstawowym źródłem informacji o nurtach badań nad polityką społeczną oraz uznanych za podstawowe lub bardzo ich bliskie były informacje o publikacjach naukowych, w szczególności doktoratach i rozprawach habilitacyjnych. Układ artykułu nawiązuje do tradycyjnego podziału dyscyplinowego, który utrwalony jest też instytucjonalnie. Koncentrowano się jednak głównie na nurtach badań, a nie na jednostkach organizacyjnych.

Z góry przepraszam wszystkich (zmarłych i żyjących), których wkład bezpośredni i pośredni w badania polityki społecznej w UW został tu niesłusznie pominięty lub też przedstawiony nie tak, jak tego by oczekiwali.

Od Skarbka do Szuberta

Przed II wojną światową z Uniwersytetem Warszawskim związanych było kilku uczonych, którzy uznawani są za ważne postacie dla rozwoju badań polityki społecznej w Polsce. Byli to przede wszystkim Fryderyk Skarbek (1792-1866) i Ludwik Krzywicki (1859-1941). Pierwszy należy do klasyków polskiej myśli ekonomicznej i zajmował się też działalnością praktyczną o charakterze politycznym, administracyjnym i społecznym. Dwa lata po otwarciu UW został tam zatrudniony jako profesor ekonomii politycznej (Wydział Prawa i Administracji).

Druga z tych postaci odegrała ogromną rolę w organizacji i inspiracji badań o charakterze socjologicznym nad kwestiami społecznymi II Rzeczypospolitej. Główne prace naukowe zaliczane obecnie do prekursorskich dla polskich nauk społecznych powstawały w kierowanym przez niego niezależnym Instytucie Gospodarstwa Społecznego. Prowadzone tam liczne badania zasługują łącznie na miano polskiej szkoły naukowego podejścia do polityki społecznej. W UW Krzywicki kierował Katedrą Historii Ustrojów Społecznych.

Życie i dorobek ekonomiczny Fryderyka Skarbka⁴ scharakteryzował Wacław Szubert (patrz dalej) w dziele *Studia o Fryderyku Skarbku jako ekonomiście* (1954)⁵. Nowatorstwo Skarbka polegało na tym, że jako ekonomista interesował się sprawami społecznymi. Dobrze oddaje tę perspektywę w jego twórczości znany polski ekonomista starszego pokolenia Zdzisław Sadowski:

Główne zadanie nauki gospodarstwa narodowego to „poznać, co niedoli społecznej jest przyczyną”, a głównym przedmiotem badań powinien być „stan społeczny i sposób utrzymania się bliźnich”. Tak pisał Skarbek w artykule z 1822... Mało kto pisał w ten sposób w owym czasie. O stan społeczeństwa troszczyli się wcześnie socjaliści utopijni, ale oni nie zajmowali się ekonomią polityczną [...] nie może uzyskać akceptacji nauki ekonomii taki rozwój, który służy nielicznym, a wytwarza „niedolę społeczną” dla wielu. Skarbek, jak się okazuje, był jednym z pierwszych ekonomistów, którzy zaczęli to dostrzegać.⁶

Sadowski zwracał również uwagę na bardzo nowoczesne postrzeganie przez Skarbka instrumentów przeciwdziałania ubóstwu. Proponował więc zapewnianie ubogim pracy (uchylającym się od niej - przymusowo), a niezdolnym do niej - pomocy społecznej finansowanej ze środków publicznych i dobrowolnych składek. Ze względu na to, że w problemach zdrowotnych i utracie mienia z powodu

⁴ Dorobek Skarbka opracował i wydał w okresie międzywojennym K. Krzeczowski, badacz bardzo zasłużony dla rozwoju teorii i badań polityki społecznej w Polsce.

⁵ Obie postacie interesująco opisał C. Włodarczyk, *Wacław Szubert*, w: L. Frąckiewicz (red.), *Przeszłość dla przyszłości*, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Katowice, 2001.

⁶ Z. Sadowski, *Fryderyk Skarbek – nowoczesność w tradycji polskiej myśli ekonomicznej*, Wykład inauguracyjny w Wyższej Szkole Handlu i Finansów Międzynarodowych im. Fryderyka Skarbka, wygłoszony 1 października 2005.

klęsk żywiołowych widział on przyczyną ubóstwa, przewidywał bezpłatną dobroczynną opiekę zdrowotną oraz ubezpieczenia majątkowe.

Dorobkowi Krzywickiego w kontekście polityki społecznej swoją rozprawę habilitacyjną poświęciła Józefa Hrynkiewicz (patrz niżej). Została ona obroniona w 1990 r. i wznowiona dwadzieścia lat później pt. *Kwestia społeczna w pracach Ludwika Krzywickiego*. O wciąż inspirującym współcześnie wpływie Krzywickiego świadczy też wydana niedawno praca pod redakcją naukowców UW związanych z Instytutem Polityki Społecznej (patrz dalej) *Migracje i migranci w pismach Ludwika Krzywickiego, Floriana Znanińskiego, Józefa Chałasińskiego* (2013).

Działalność naukową Krzywickiego w kontekście polityki społecznej tak podsumował Edward Strzelecki w latach 60.:

*Prace Krzywickiego poświęcone kwestii robotniczej, kwestii rolnej, wychodźstwu, kwestii kobiecej, sprawie mieszkaniowej, ubezpieczeniom i wielu innym zagadnieniom społecznym stworzyły podwaliny naszej polityki społecznej, a badania kierowanego przezeń w dwudziestolecie międzywojennym Instytutu Gospodarstwa Społecznego stanowią trwałą dorobek naukowy oświetlający stosunki społeczne Polski międzywojennej.*⁷

Hrynkiewicz podkreślała natomiast krytycyzm Krzywickiego wobec państwowej polityki społecznej o charakterze scentralizowanym i odgórnym oraz jego silne przekonanie, że warunkiem skutecznego łagodzenia kwestii społecznej jest mobilizacja świadomościowa i organizacyjna warstw upośledzonych.

Ważną rolę dla ujęcia teoretycznego i empirycznego polityki społecznej w okresie międzywojennym odegrali uczniowie Krzywickiego: Konstanty Krzeczkowski i Stanisław Rychliński. Obaj nie byli jednak związani z UW. Drugi zrobił doktorat i habilitację w przedwojennej SGH.

Przynajmniej dwóch rektorów Uniwersytetu Warszawskiego z okresu międzywojennego było blisko badań polityki społecznej. Związany z naukami prawnymi Ignacy Koschembahr-Łyskowski (rektor UW w latach 1923-1924) był autorem interesującego tekstu pt. *Cele i zadania polityki społecznej* (1927). Publikacja ta miała symboliczne znaczenie, gdyż był to pierwszy zeszyt w serii wydawnictw Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej (powstało w 1924 r.). Skupiało ono naukowców i praktyków zainteresowanych badaniami polityki społecznej⁸. Z kolei ekonomista Antoni Kostanecki (rektor UW w latach 1917-1919) jest ważny nie tyle ze względu na wpływ jego dorobku (szerokie spojrzenie na ekonomię z uwzględnieniem czynników kulturowych), co na swojego doktoranta Wacława Szuberta. Jego rozprawa doktorska *Dzieje ubezpieczenia na wypadek bezrobocia w Anglii* została przyjęta przez Radę Wydziału Prawa UW i wydana w 1936 r. Szubert odegrał ważną rolę w rozwoju badań polityki społecznej w PRL (m.in. teoria polityki społecznej, ubezpieczenie społeczne), ale nie UW był jego miejscem pracy, ale Uniwersytet Łódzki⁹.

Z innych niż Krzywicki socjologów z okresu przedwojennego należy wspomnieć o związanym z UW Stefanie Czarnowskim (1879-1937) i jego pracy *Ludzie zbędni w służbie przemocy* (1935), w której wyjaśniał zwycięstwa nazistów w Niemczech, pokazując mechanizmy marginalizacji i reintegracji społecznej. Nina Assorodobraj-Kula (1908-1999) napisała pod jego kierownictwem doktorat *Początki*

⁷ E. Strzelecki, *Przedmiot polityki społecznej*, w: A. Rajkiewicz (red.), *Polityka społeczna. Materiały do studiowania*, Warszawa, 1970, s.

⁸ O historii PTPS zob. J. Auleytner, *Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej w latach międzywojennych*, w: L. Frąckiewicz (red.), *Przeszłość dla przyszłości*, Katowice, 2001. PTPS zostało reaktywowane w latach 90. głównie z inicjatywy naukowców związanych z UW i Instytutem Polityki Społecznej.

⁹ Z UW łączyło go jednak nie tylko zainteresowanie polityką społeczną, był przewodniczącym Rady Naukowej Instytutu Polityki Społecznej UW w latach 80.

klasy robotniczej. Problem rąk roboczych w przemyśle polskim epoki stanisławowskiej (1935, wydany w 1946).

Ważniejszy i dla socjologii i dla nauk prawnych był pracujący w ostatnich latach życia w UW Leon Petrażycki (1867-1931). Jego wkład ważny z perspektywy badań nad metodologią polityki społecznej to koncepcja polityki prawa, później rozwinięta przez Adama Pogóreckiego (1925-1998), twórcę polskiej szkoły socjotechniki oraz inicjatora badań nad patologią społeczną.

Zinstytucjonalizowanie badań nad polityką społeczną – Instytut Polityki Społecznej

Do późnych lat 60. XX wieku nie było zinstytucjonalizowanego ośrodka naukowego zajmującego się polityką społeczną w UW. Powstał on dopiero w 1969 r. jako Zakład Polityki Społecznej w ramach Instytutu Nauk Politycznych. Obecnie jest to samodzielny Instytut Polityki Społecznej (IPS, od 1977 r.), (IPS) w Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych. Jego współzałożycielami byli Antoni Rajkiewicz i Jan Danecki. Dwie postacie bardzo ważne dla instytucjonalizacji i rozwoju badań nad polityką społeczną w Polsce. Pierwszy przeszedł do UW z SGPiS (obecnie SGH) ze względu na konflikt z władzami uczelni, a drugi pracował wcześniej w pozawydziałowej jednostce Studium Nauk Politycznych UW. Warto podkreślić, że w SGPiS reaktywowano Instytut Gospodarstwa Społecznego w 1957 r.

Rola A. Rajkiewicza jako współzałożyciela i organizatora szkoły badań polityki społecznej w UW jest ogromna. Jego dorobek od przejścia z SGPiS do UW to setki publikacji w różnych obszarach, w szczególności dotyczyły one spraw pracy, a w ostatnich latach - migracji¹⁰. Z jego inicjatywy w latach 70. trzy wydania miała książka o charakterze podręcznikowym *Polityka społeczna* (1973, 1976, 1979). Pod względem koncepcji i kształtu była to kontynuacja wydawanych przez SGPiS skryptów *Polityka społeczna. Materiały do studiowania* (1962, 1965, 1970). Pierwsze dwa redagował jeszcze Edward Strzelecki, współpracownik Krzywickiego w przedwojennym IGS, ale ostatni już A. Rajkiewicz. Poszczególne rozdziały pisane były przez specjalistów z różnych ośrodków naukowych (SGPiS, UW, UŁ). Podobną formę miały też trzy wydania książki pod jego redakcją *Społeczeństwo polskie. Zagadnienia polityki społecznej* (1994, 1996, 1997) z tym, że już z większym udziałem pracowników naukowych UW.

Z kolei J. Daneckiemu zawdzięczamy usytuowanie badań nad polityką społeczną w szerszych kontekstach dyskusji nad relacjami między polityką gospodarczą i społeczną oraz rozwojem społecznym (*human development*). Na szczególną uwagę zasługują badania nad maldevelopment (*Insights into maldevelopment. Reconsidering the idea of progress*, 1993) krytyczne wobec utożsamiania rozwoju ze wzrostem gospodarczym¹¹. Był on też inicjatorem i pierwszym redaktorem naczelnym czasopisma ważnego dla rozwoju teorii i metodologii badań - *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje* (pierwszy tom wydano w 1999 r., obecnie współwydawany przez IPS UW).

Od powstania Zakładu Polityki Społecznej w 1969 r. kilka już pokoleń naukowców związało się z IPS i prowadzi tam swoje badania. Do najstarszego pokolenia, które w dłuższym okresie wywierało wpływ, poza wspomnianymi wyżej Rajkiewiczem i Daneckim, należeli w szczególności, Andrzej Piekara, Witold Nieciński i Tadeusz Kowalak (dwaj ostatni urodzeni w drugiej dekadzie XX wieku). Pierwszego interesowały przede wszystkim sprawy samorządu terytorialnego (odszedł z IPS do międzywydziałowego Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego we wczesnych

¹⁰ Zob. m.in. G. Firlit-Fesnak (wybór i opracowanie), *Życie w służbie ludziom i edukacji. Księga pamiątkowa na jubileusz pięćdziesięciolecia Profesora Antoniego Rajkiewicza*, Warszawa, 2012.

¹¹ Dorobek naukowy J. Daneckiego został podsumowany przez W. Niecińskiego: *Jana Daneckiego - zainteresowania, wartości, poglądy, niepokoje*, w: B. Rysz-Kowalczyk, B. Szatur-Jaworska (red.), *Wokół teorii polityki społecznej*, 2003.

latach 90.)¹², drugiego - głównie mieszkalnictwo, ale analizował też przemiany ustrojowe¹³. Trzeci należał do ważniejszych badaczy spółdzielczości w okresie PRL, a od lat 90. zajmował się też innymi obszarami polityki społecznej (w tym w USA i bardziej globalnie)¹⁴. Z innych osób, które były pracownikami IPS i należały do starszego pokolenia warto wspomnieć jeszcze Mariana Franka (1910–1979) inicjującego wczesne badania nad zagraniczną polityką społeczną¹⁵ oraz Stanisława Czajkę (1938–1990), który był kierownikiem ogromnego programu badań podstawowych 09.09 „Polityka społeczna w Polsce” w latach 1986-1990, od 1990 r. zastąpił go Mirosław Książkowski również z IPS¹⁶.

Program badań podstawowych 09.09 potwierdzał kluczową rolę środowiska naukowego IPS w koordynowaniu badań nad polityką społeczną w Polsce. Okres, w którym je realizowano były to jednak ostatnie lata PRL i początki III RP, stąd też trudności w realizacji programu i ograniczone znaczenie jego wyników dla czasów transformacji.

Zadaniem programu była wielokierunkowa i wielopłaszczyznowa analiza całości kształtu polityki społecznej jako nauki i zarazem działalności praktycznej państwa. Badania służyć miały osiągnięciu zintegrowanych i wzajemnie warunkujących się celów: a) rozwoju nauki o polityce społecznej; b) opracowaniu diagnozy stanu zaspokojenia potrzeb ludności oraz charakterystyki funkcjonowania wybranych elementów sfery socjalnej; c) zaproponowanie założeń — modelu polityki społecznej na lata 90. (uwzględniającego możliwości ekonomiczne państwa).¹⁷

UW koordynowało 4 z 18 podjętych w ramach programu tematów, w dwóch przypadkach koordynatorami byli pracownicy naukowcy IPS.

- Postęp i regres społeczny (koordynatorem był Jan Danecki z IPS).
- Środowisko naturalne w polityce społecznej (koordynatorem był Stanisław Otok z Zakładu Geografii Społecznej Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych).
- Wybrane problemy patologii i zagrożeń społecznych (koordynatorem był Andrzej Tymowski, Wydział Profilaktyki Społecznej, Resocjalizacji i Stosowanych Nauk Społecznych).
- Terenowa polityka społeczna – problemy rozwoju i postępu społecznego w mikroskali (koordynatorem był Andrzej Piekara z IPS).

Drugim ważnym przedsięwzięciem badawczym, które w pewnym przynajmniej zakresie było porównywalne do projektu 09.09 było badanie „Polityka społeczna w okresie transformacji”. Wykonawcami badań były dwie instytucje IPISS i IPS, chociaż zaangażowanych było więcej. Koordynatorem z ramienia pierwszej była Stanisława Golinowska, a drugiej Mirosław Książkowski. Ze względu na nagłą i ciężką chorobę faktycznie kierownikiem całości była Golinowska. Prace badawcze zaangażowały 60 badaczy, trwały od 1997 r. a ich rezultaty przedstawiono w książce *Dekada polskiej polityki społecznej. Od przełomu do końca wieku* (2000).

¹² Zob. w szczególności A. Piekara (red.), *Terenowa polityka społeczna. Problemy rozwoju i postępu społecznego w mikroskali*, Centralny Program Badań Podstawowych 09.09 „Polityka Społeczna w Polsce”, Warszawa 1991.

¹³ Zob. C. Żołędowski (wyb. i red.), *Witold Nieciński: studia i prace 1964-2004. Sprawy mieszkaniowe, polityka społeczna, problemy polityczne*, Warszawa 2004.

¹⁴ I. Zielińska (red.) *Życie i twórczość profesora Tadeusza Kowalaka. W 85-lecie urodzin*, Włocławek 2001.

¹⁵ Zmarł w 1970 r. Z jego inicjatywy i pod jego kierownictwem działał w drugiej połowie lat 70. zespół badający politykę społeczną w krajach kapitalistycznych. Wyniki jego prac zostały opublikowane w książce pod red. K. Podoskiego, *Polityka społeczna w rozwiniętych krajach kapitalistycznych*, 1984.

¹⁶ *Informator o badaniach prowadzonych w latach 1987-1990*. Centralny Program Badań Podstawowych 09.09 Polityka społeczna w Polsce, 1992.

¹⁷ Tamże, s. 16.

Od początku w Zakładzie Polityki Społecznej, a potem w IPS pracowali należący do młodszego pokolenia Jolanta Supińska (ekonomistka) i Roman Wasylewski (socjolog). To pokolenie reprezentuje też Józefa Hrynkiewicz¹⁸ (od początku lat 90. pracuje w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych) oraz Julian Auleytner. Ten ostatni nie był jednak wychowankiem UW (studiował w SGPiS), przeszedł do IPS z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych pod koniec lat 80.

O dynamice tego środowiska w latach 80. może świadczyć szczególnie liczna grupa badaczy urodzonych w latach 50. Należą do nich między innymi Małgorzata Szyłko-Skoczny, Ewa Leś, Grażyna Firlit-Fesnak, Barbara Szatur-Jaworska, Barbara Rysz-Kowalczyk, Mirosław Księżopolski, Włodzimierz Anioł, Cezary Żołędowski, Tomasz Żukowski, Grażyna Magnuszewska-Otulak, Renata Gierszewska. Rocznikowo do tego grona należy też Gertruda Uścińska, długoletnia współpracowniczka Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych (habilitacja uzyskana w UW w 2006 r., pracownik naukowy UW od tego czasu).

Z młodszego pokolenia (roczniki z lat 60. i 70.) samodzielnymi pracownikami nauki zostali względnie niedawno Ryszard Szarfenberg, Jacek Męcina, Maciej Duszczyk, Emilia Jaroszewska, Paweł Hut, Grażyna Spytek-Bandurska. Wkrótce dołączą do nich kolejni.

To liczne grono naukowców z różnych pokoleń i często wywodzących się z różnych dyscyplin nauki (ekonomia, socjologia, politologia, prawo, psychologia), prowadziło i prowadzi badania społeczne w bardzo różnych obszarach (tabela 1.)

Tabela 1. Tytuły rozpraw habilitacyjnych pracowników UW związanych w przeszłości lub obecnie z IPS i badaniami polityki społecznej

Imię	Nazwisko	Tytuł rozprawy habilitacyjnej
Włodzimierz	Anioł	Geneza i rozwój procesu globalizacji
Julian	Auleytner*	Wstęp do doktryn polityki społecznej
Jan	Danecki	Problemy postępu społecznego w warunkach socjalistycznego społeczeństwa przemysłowego
Maciej	Duszczyk	Polska polityka imigracyjna a rynek pracy
Grażyna	Firlit-Fesnak	Wspólnotowa polityka na rzecz równości kobiet i mężczyzn. Ewolucja celów i instrumentów działania
Józefa	Hrynkiewicz**	Kwestia społeczna w pracach Ludwika Krzywickiego
Mirosław	Księżopolski	Systemy zabezpieczenia społecznego w krajach nordyckich
Ewa	Leś	Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych
Jacek	Męcina	Wpływ dialogu społecznego na kształtowanie stosunków pracy w III Rzeczypospolitej
Andrzej	Piekara	Funkcje instytucji wiejskich w procesie socjalizacji rolnictwa
Antoni	Rajkiewicz	Dynamika i struktura zatrudnienia
Barbara	Rysz-Kowalczyk	Pokolenie w późnej fazie dojrzałości
Jolanta	Supińska	Dylematy polityki społecznej
Ryszard	Szarfenberg	Krytyka i afirmacja polityki społecznej
Barbara	Szatur-Jaworska	Ludzie starzy i starość w polityce społecznej
Małgorzata	Szyłko-Skoczny	Bezrobocie jako kwestia społeczna. Studium społecznych i prawnych problemów bezrobocia w RFN

¹⁸ Posel na Sejm od 2011 r.

Gertruda	Uścińska	Świadczenia z zabezpieczenia społecznego w regulacjach międzynarodowych i polskich. Studium porównawcze
Cezary	Żołądowski	Białorusini i Litwini w Polsce, Polacy na Białorusi i Litwie. Uwarunkowania współczesnych stosunków między większością i mniejszościami narodowymi
Grażyna	Spytek-Bandurska	Telepraca jako nietypowa forma zatrudnienia w Polsce. Aspekty prawne i społeczne
Emilia	Jaroszewska	Migracje a zdrowie. Uwarunkowania kondycji zdrowotnej migrantów oraz bariery w korzystaniu z opieki medycznej
Paweł	Hut	Polska wobec Polaków w przestrzeni poradzieckiej. Od solidaryzmu etnicznego do obowiązku administracyjnego

* Doktorantem J. Auleytnera był Mirosław Grewiński (studiował w UW politykę społeczną, ale nie był i nie jest pracownikiem naukowym UW), obronił jednak interesującą pracę habilitacyjną w UW *Wielosektorowa polityka społeczna. O przeobrażeniach państwa opiekuńczego* (2010)

** Doktorantem J. Hrynkiewicz (pracownik naukowy IPS do początku lat 90., a następnie Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych) był Marek Rymśza (wieloletni pracownik Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych i Instytutu Spraw Publicznych), tytuł jego rozprawy habilitacyjnej to *Aktywizacja w polityce społecznej. W stronę rekonstrukcji europejskich welfare states?* (2012). Równie fundamentalne zagadnienia podjął w doktoracie *Urynkowanie państwa czy uspołecznienie rynku? Kwestia socjalna w Trzeciej Rzeczypospolitej na przykładzie ubezpieczeń społecznych* (1998). Rymśza kierował programem badań polityki społecznej Instytutu Spraw Publicznych (liczne badania i publikacje w poprzedniej dekadzie). Wszystkie doktoraty kierowane przez J. Hrynkiewicz w UW wpisują się w badania nad polityką społeczną, m.in. Ewa Giermanowska *Młodość a rynek pracy* (2000, pracownik ISNS), Mariola Raclaw *Proces kształtowania polityki rodzinnej w Polsce* (2003, pracownik ISNS), Izabela Rybka *Pomoc społeczna wobec ubóstwa i marginalizacji społecznej* (2005, pracownik Akademii Pedagogiki Specjalnej).

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie wyszczególnionych w tabeli 1 tematów badań można aktywność środowiska badaczy polityki społecznej UW związanych z IPS wstępnie podzielić na następujące kategorie.

- Teoria polityki społecznej (Auleytner, Danecki, Hrynkiewicz, Supińska, Szarfenberg).
- Praca i rynek pracy, migracje zarobkowe (Rajkiewicz, Szyłko-Skoczny, Męcina, Duszczyk, Spytek-Bandurska).
- Zabezpieczenie społeczne, polityka społeczna w ujęciu porównawczym (Księżopolski, Uścińska, Rymśza).
- Problematyka starości (Szatur-Jaworska, Rysz-Kowalczyk).
- Globalizacja i europejska polityka społeczna (Anioł, Firlit-Fesnak).
- Sprawy lokalne, organizacje obywatelskie (Piekara, Leś, Rymśza*).
- Mieszkalnictwo (Nieciński, Supińska*).
- Stosunki etniczne, polityka imigracyjna (Żołądowski, Hut, Duszczyk, Jaroszewska).
- Spółdzielczość (Kowalak).

* ze względu na inne niż rozprawa habilitacyjna publikacje

Zainteresowania młodszego pokolenia badaczy, którzy obronili doktoraty w ostatnich latach przedstawione zostały w tabeli 2. Do tabeli zostały włączone doktoraty napisane pod kierownictwem J. Hrynkiewicz, jeżeli osoby te nie zrobiły jeszcze habilitacji i są pracownikami UW. Wyłączono badaczy starszego pokolenia, którzy nie zrobili habilitacji.

Tabela 2. Tytuły rozpraw doktorskich młodszych pracowników UW związanych w przeszłości lub obecnie z IPS, którzy jeszcze nie uzyskali tytułu doktora habilitowanego

Imię	Nazwisko	Tytuł pracy doktorskiej
Justyna	Godlewska	Polityka imigracyjna państw Unii Europejskiej w ujęciu porównawczym
Mariola	Kordas-Surowiec	Policja wobec przemocy w rodzinie
Anna	Kurowska	Wskaźniki społeczne w polityce społecznej
Łukasz	Łotocki	"Obcy" we współczesnej Polsce na przykładzie Ormian. Stan, perspektywy oraz wnioski dla polityki społecznej
Justyna	Łukaszewska-Bezulska	Migracje zarobkowe a kapitał społeczny na pograniczach kulturowych na przykładzie Opolszczyzny i Podlasia
Tomasz	Mering	Polityka strukturalna Unii Europejskiej a polityka społeczna w Wielkiej Brytanii - wzajemne oddziaływania
Justyna	Nadolska*	Rynek pracy w procesie przekształceń państwa socjalnego we współczesnych Niemczech
Małgorzata	Ołdak	Między domem a pracą. Dylematy godzenia obowiązków zawodowych i rodzinnych we współczesnych rodzinach niepełnych w Polsce
Bartosz	Pieliński	Między Japonią a Singapurem. Rozwój polityki społecznej w Azji Wschodniej
Beata	Samoraj-Charitonow	Instytucjonalne uwarunkowanie sytuacji cudzoziemców na polskim rynku pracy
Maria	Theiss	Kapitał społeczny jako kategoria polityki społecznej. Studium teoretyczno-empiryczne
Piotr W.	Zawadzki	System pośrednictwa pracy w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej
Aleksandra	Zubrzycka-Czarnecka	Polityka mieszkaniowa we Francji na przełomie XX i XXI wieku
Jadwiga	Petelczyc	Pracownicze programy emerytalne w wybranych krajach UE. Analiza porównawcza
Rafał	Bakalarczyk	Polityka wsparcia nieformalnych opiekunów niesamodzielnych osób starszych. Na podstawie zmian prawnych w latach 2003-2015

* Doktorat przygotowany pod kierunkiem M. Szylo-Skoczny, autorka pracuje obecnie w Instytucie Europeistyki UW

Źródło: opracowanie własne

Obszary badawcze młodszych pracowników związanych z IPS i ISNS (poprzez J. Hrynkiewicz) dość dobrze wpisują się w kategorie zaproponowane na podstawie tabeli 1. Do obszaru migracji i stosunków etnicznych zaliczyć można wiele prac naukowych wyszczególnionych w tabeli 2 (Godlewska, Łotocki, Łukaszewska-Bezulska, Samoraj-Charitonow). Do powyższych należy dodać też dwie nowe kategorie – pomoc społeczna i praca socjalna z badaniami Kordas-Surowiec oraz polityka rodzinna – doktorat M. Ołdak. Pozostałe mieszczą się w kategoriach globalizacja i europejska polityka społeczna (Mering), rynek pracy (Nadolska, Zawadzki), teoria polityki społecznej (Kurowska, Theiss). Po tych zmianach

pełna kategoryzacja obszarów zainteresowań kilku pokoleń badaczy polityki społecznej związanych z IPS (z włączeniem J. Hryniewicz i jej wychowanków z Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych).

- Teoria i metodologia polityki społecznej (Auleytner, Danecki, Hryniewicz, Supińska, Szatur-Jaworska, Szarfenberg, Kurowska, Theiss, Pieliński*).
- Globalizacja i europejska polityka społeczna (Anioł, Firlit-Fesnak, Mering).
- Rynek pracy (Rajkiewicz, Szyłko-Skoczny, Męcina, Spytek-Bandurska, Duszczyk, Spytek-Bandurska, Giermanowska, Zawadzki, Nadolska).
- Zabezpieczenie społeczne, polityka społeczna w ujęciu porównawczym (Księżopolski, Uścińska, Rymśa, Pieliński, Petelczyc).
- Pomoc społeczna i praca socjalna, opieka (Szatur-Jaworska, Kordas-Surowiec, Bakalarczyk).
- Problematyka starości w polityce społecznej (Szatur-Jaworska, Rysz-Kowalczyk).
- Polityka rodzinna (Leś, Raclaw, Ołdak).
- Sprawy lokalne, organizacje obywatelskie (Piekara, Leś, Rysz-Kowalczyk, Theiss).
- Mieszkalnictwo (Nieciński, Supińska, Zubrzycka-Czarnecka).
- Migracje¹⁹ i stosunki etniczne (Rajkiewicz, Żołędowski, Duszczyk, Hut, Jaroszevska, Godlewska, Łotocki, Łukaszewska-Bezulska).
- Spółdzielczość (Kowalak, Ołdak*).

* ze względu na inne niż doktorat badania i publikacje.

Jednoznaczne zaklasyfikowanie dorobku poszczególnych badaczy jest trudne ze względu na to, że mogą prowadzić badania w różnych obszarach w tym samym okresie lub zmieniać zainteresowania w czasie kariery naukowej. Temat pracy doktorskiej lub habilitacyjnej niekoniecznie dobrze oddaje różnorodność zainteresowań badawczych. Przykładowo, dorobek E. Leś zaliczyłem też do polityki rodzinnej ze względu na jej doktorat (*Rodziny niepełne jako kategoria polityki społecznej w PRL*, 1982). Z kolei część dorobku B. Szatur-Jaworskiej niebędącą podstawą zdobycia stopnia naukowego (praca metodologiczna *Diagnozowanie w polityce społecznej*) była podstawą zaliczenia go do obszaru teoria i metodologia polityki społecznej.

Socjotechnika i socjologia problemów społecznych

Badania przynajmniej części podobnych zagadnień i obszarów jak te, które interesowały pracowników IPS, prowadzone były również w środowisku socjologów skupionym wokół Adama Podgóreckiego. Współtworzył on Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW (1972) i rozwijał teorię socjotechniki, zainicjował też i rozwiązał badania patologii społecznej. Ten drugi aspekt jego twórczości zdecydował o jego udziale w pierwszym wydaniu książki *Polityka społeczna* pod redakcją Rajkiewicza z lat 70. (1973). Był autorem rozdziału o problemach patologii społecznej (dewiacji negatywnej). Wczesny stan badań w tym obszarze podsumowano w pracy pod redakcją Podgóreckiego *Zagadnienia patologii społecznej* (1976). Bardzo ważne, że nie ograniczono się w tym programie badawczym wyłącznie do zagadnień patologii indywidualnej: ... *kolizje jednostki z grupą, grup społecznych między sobą, czy w końcu patologia zachowań wywołana dysfunkcyjnym działaniem rozmaitych organizacji i instytucji – mogą stanowić elementy daleko bardziej istotne w procesach wywoływania zjawisk dewiacyjnych* (s. 8). Wyrazem tego podejścia był jeden z ostatnich tomów analiz socjotechnicznych *Socjotechnika. Funkcjonalność i dysfunkcjonalność instytucji* (1974). Zagadnienia te zostały podjęte

¹⁹ Głównym ośrodkiem badań w tym zakresie w UW jest Ośrodek Badań nad Migracjami kierowany przez Marka Okólskiego.

przez socjologa z UW Jadwigę Staniszkis w nagrodzonej pracy doktorskiej *Patologie struktur organizacyjnych* (1972) oraz w jej rozprawie habilitacyjnej *Antynomie organizacji* (1978). Problematyka interesowała również instytucjonalnie wyodrębniające się w latach 70. w UW nauki organizacji i zarządzania. Przykładem jest praca pod redakcją Witolda Kieżuna *Bariery sprawności organizacji* (1978), który w artykule wprowadzającym często odwołuje się do Podgóreckiego.

Ten ostatni był pod silnym wpływem prac Leona Petrażyckiego, w szczególności koncepcji polityki prawa. W 1957 r. opublikował *Założenia polityki prawa. Metodologia pracy legislacyjnej i kodyfikacyjnej*. W pracy tej nawiązywał do koncepcji inżynierii społecznej oraz... polityki społecznej. Tak skomentował pracę Stanisława M. Grzybowskiego *Wstęp do nauki o polityce społecznej* (1949): *wiele ciekawych i głębokich uwag w sprawie polityki prawa znajduje się w [tej] pracy* (s. 7). Wspomniany tom z 1974 r. poświęcony patologii instytucji był pod wieloma względami wyjątkowy, szczególnie gdy spojrzeć na jego warstwę teoretyczno-metodologiczną.

Działalność naukowa Podgóreckiego i stworzonego przez niego ośrodka w Polsce została jednak przerwana z powodów politycznych i musiał emigrować w 1977 r. Była to ogromna strata również z tego względu, że teoretycy polityki społecznej tacy, jak W. Szubert czekali z pewnymi nadziejami na wyniki tej szkoły badawczej²⁰.

Wątki socjotechniczne w latach 80. podejmował jeszcze Kazimierz W. Frieske²¹ w wydanej z J. Regulskim pracy *Studia nad metodologią ekspertyz naukowych* (1984) oraz w rozprawie habilitacyjnej *Socjologia w działaniu. Nadzieje i rozczarowania* (1990). Ostatecznie zdystansował się do idei socjotechniki w artykule pod znaczącym tytułem *Socjotechnika – wyznanie niewiary*. Ukazał się on w pracy podsumowującej rozwój socjotechniki pod redakcją Jerzego Kubina i Jerzego Kwaśniewskiego *Socjotechnika. Kontrowersje, rozwój, perspektywy* (2000).

Zagadnienia socjotechniczne są też obecne w teorii i metodologii ewaluacji i badaniach empirycznych o takim charakterze. Użyteczność ewaluacji w kontekście idei polityki społecznej opartej na dowodach naukowych trudna jest do przecenienia²². Socjologowie z UW zainicjowali powstanie Polskiego Towarzystwa Ewaluacyjnego (m.in. Leszek Korporowicz), którego członkiem honorowym został też Frieske. Dużą rolę w rozwijaniu i popularyzowaniu badań ewaluacyjnych w Polsce odegrał naukowiec młodego pokolenia Karol Olejniczak. Doktoryzował się co prawda w Akademii im. Leona Koźmińskiego w zakresie nauk o zarządzaniu (*Ewaluacja w zarządzaniu programami INTERREG, 2007*), ale jest od wielu lat pracownikiem naukowym UW w Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych (EUROREG).

Socjotechniczny nurt badań nad polityką społeczną był bardzo obiecującą szansą dostrzeżaną w środowisku badaczy polityki społecznej w latach 70. Ze względu na emigrację Podgóreckiego i zahamowanie prac badawczych, nie doszło jednak do syntezy tych nurtów. Socjotechnika była dobrze już rozwijającym się odpowiednikiem koncepcji *policy sciences* sformułowanej przez Harolda H. Lasswella w latach 50. Ważną różnicą było to, że ta druga wyraźnie nawiązywała do pewnej aksjologii (demokracja i prawa człowieka), co dawało jej przewagę nad podejściami wyłącznie

²⁰ W. Szubert, *Polityka społeczna jako nauka*, w: W. Szubert, *Studia z polityki społecznej*, 1973, s. 406-407. Artykuł pierwotnie ukazał się w 1972 r.

²¹ Ze środowiskiem IPS ma bliższe kontakty co najmniej od lat 90. Jest on pracownikiem naukowym Instytutu Socjologii UW oraz Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych (niezależna od UW jednostka badawcza). Od wielu lat też redaktorem naczelnym *Polityki Społecznej*, głównego pisma naukowego w interesującym nas obszarze. Pierwszym redaktorem naczelnym był Antoni Rajkiewicz.

²² Zob. R. Szarfenberg, *Dowody naukowe jako podstawa polityki społecznej, zarządzania społecznego i pracy socjalnej*, *Problemy Polityki Społecznej*, nr 11, 2011.

technologicznymi²³. Próbę połączenia wątków socjotechnicznych i politykospołecznych podejmuje dopiero w pierwszej dekadzie XXI wieku Ryszard Szarfenberg, odwołując się jednak przede wszystkim do pojęcia polityki publicznej i dorobku analiz teoretycznych i empirycznych w tym zakresie²⁴.

Dla badań nad polityką społeczną ważne znaczenie ma zrozumienie natury, mechanizmów i empirycznych przejawów problemów społecznych. Socjologiczne ujęcie tych zagadnień obecne jest w UW od co najmniej lat 80. (pomijając wątek patologii społecznej). Za wyjątek z lat 70. można uznać badania Jana Węgleńskiego *Społeczne problemy małych miast* (1974), miały one jednak bardziej empiryczny charakter i raczej wpisywały się w badania urbanizacji, niż problemów społecznych. Kazimierz W. Frieskie²⁵ rozwijał już bardziej klasyczną socjologię problemów społecznych. Badania w tym duchu prowadzili jego doktoranci: D. Zalewski *Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji* (2002), P. Poławski, *Retoryka kwestii społecznej. Konstruowanie i instytucjonalizacja ubóstwa w Polsce w perspektywie historycznej* (2002), A. Kiersztyn *Czynniki ekonomiczne w wyjaśnianiu terytorialnego zróżnicowania przestępczości* (2005) oraz M. Abucewicz *Narkomania w Polsce jako problem społeczny w perspektywie konstruktywistycznej* (2005).

Do tego nurtu należy też co najmniej część dorobku Jerzego Kwaśniewskiego z Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW, założonego przez Podgóreckiego. W szczególności dwa tomy pod jego redakcją i z poprzedniej dekady pt. *Badania problemów społecznych* (2003 i 2006). Badacz ten interesował się w szczególności zagadnieniami kontroli społecznej i dewiacji.

Ze względu na to, że klasyczna koncepcja badań polityki społecznej sformułowana przez Krzeczковского bardzo silnie eksponowała strukturę społeczną i jej świadome zmiany zwróćmy uwagę na badania prowadzone w tym obszarze. Można je uznać za podstawowe, gdybyśmy chcieli podążać za programem badawczym wyznaczonym w okresie międzywojennym. Jego znaczenie przypominano w latach 80.²⁶ Nie ma tu miejsca na omawianie dokonań socjologów z UW w zakresie badań struktury społecznej, w szczególności w PRL i w latach 90. Wśród nich byli Stefan Nowakowski (1912-1989) i Michał Pohoski (1927-2012). W szczególności ważne były badania panelowe struktury i ruchliwości społecznej kierowane przez Pohoskiego, podsumowane w pracy *Dynamika zatrudnienia i zarobków w okresie transformacji ustrojowej* (2000, współautorem był M. Styczeń). Badanie przeprowadzono w latach 1987, 1991 i 1998 r. co dawało bardzo dobry obraz przemian struktury społecznej w okresie transformacji.

Do obszarów ważnych dla badań polityki społecznej należą socjologiczne analizy zagadnień z zakresu pracy i przemysłu. Aktywny w tym obszarze był Stanisław Czajka związany z IPS, np. *Zarys socjologii przemysłu*, (1977, współautorem był Janusz Sztumski), czy z tego samego roku jego *Adaptacja społeczna* dotycząca adaptacji społeczno-zawodowej młodych pracowników w zakładach pracy. Problematyką tą interesował się również w latach 80. i 90. Tomasz Żukowski, badacz ze środowiska IPS.

Badania nad tymi zagadnieniami był prowadzone jednak przede wszystkim przez socjologów UW. Wczesnym ich produktem była praca Marii Hirszowicz i Witolda Morawskiego *Z badań nad społecznym uczestnictwem w organizacji przemysłowej* na temat samorządu robotniczego (1967). Hirszowicz

²³ O dość ogólnym, ale jednak zaangażowaniu polityki prawa Petrażyckiego w to, czemu ma ona służyć zob. M. Borucka-Arctowa, *Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne*, 1981, s. 73-74.

²⁴ Zob. więcej na ten temat w: R. Szarfenberg, *O bliskim związku i wzajemnych inspiracjach między polityką publiczną i polityką społeczną*, Problemy Polityki Społecznej, w druku.

²⁵ Zob. K.W. Frieske (red.) *Socjologia problemów społecznych. Teoria i rzeczywistość*, 1987. Zastosowanie w odniesieniu do jednego z problemów PRL: K.W. Frieske, R. Sobiech, *Narkomania: interpretacje problemu społecznego*, Warszawa 1987. Współtworzył ten nurt badań w latach 80. Robert Sobiech (obecnie Instytut Stosowanych Nauk Społecznych).

²⁶ M. Olędzki, *Wstęp do teorii polityki społecznej. Propozycja wyjścia z kryzysu*, 1981.

została zwolniona z uczelni za protest w marcu 1968 i wyemigrowała. Badania w tym zakresie kontynuował Morawski, ale coraz bardziej rozszerzając, czemu najpełniejszy wyraz dał w *Socjologii ekonomicznej* (2001). Uwzględnił tam problematykę kluczową dla interesującego nas tu obszaru dotyczącą *welfare state* oraz sprawiedliwości dystrybucyjnej. Umieszczone zostały one w szerokim kontekście myśli społeczno-gospodarczej i długim okresie.

Kolejnym socjologiem, którego dorobek jest ważny w jednym z głównych obszarów zainteresowania polityki społecznej jest Wiesława Kozek z Instytutu Socjologii UW. Szczególne znaczenie mają jej badania dotyczące zbiorowych stosunków pracy z lat 90. (redakcja i współautorstwo *Zbiorowe stosunki pracy w Polsce w perspektywie integracji europejskiej*, 1997, oraz *Zbiorowe stosunki pracy w Polsce. Obraz zmian*, 1998, współredaktorką była Jolanta Kulpińska). Po roku 2000 ukazały się *Instytucjonalizacja stosunków pracy w Polsce* (współredakcja i współautorstwo, 2003) i autorska monografia *Rynek pracy. Perspektywa Instytucjonalna* (2013). Ważna też była jej inspirująca rola dla badań nad pracami niskiej jakości oraz badania nad prywatyzacją usług publicznych (*Gra o jutro usług publicznych*, 2011). Profesor Kozek była również promotorem ważnej dla badań polityki społecznej pracy doktorskiej Karoliny Sztandar-Sztanderskiej (*Praktyki administracyjne wobec bezrobotnych w Polsce*, 2015).

Na uwagę też zasługuje z perspektywy tematu tego artykułu również praca W. Kozek i W. Morawskiego i innych *Sprawiedliwość społeczna. Polska lat dziewięćdziesiątych* (2001).

Badania pedagogiki społecznej

Dyscypliną, której związki z badaniami nad polityką społeczną są bardzo bliskie jest pedagogika społeczna. Instytucjonalnie pojawiła się ona w UW wraz z pedagogiką specjalną pod koniec lat 50. Duży wpływ na rozwój pierwszej miał Ryszard Wroczyński (1909-1987), później Tadeusz Pilch²⁷, a drugiej Maria Grzegorzewska (1888-1967) oraz Aleksander Hulek (1916-1993).

Wroczyński i Pilch mają ogromne zasługi dla rozwoju pedagogiki społecznej w Polsce. Grzegorzewska była aktywna naukowo i praktycznie w obszarze pedagogiki specjalnej już w okresie międzywojennym. Z kolei Hulek (profesor UW od 1977 r.) rozwijał pedagogikę rewalidacyjną (uznaną za dział pedagogiki specjalnej) i był jednym z współtwórców polskiego modelu rehabilitacji osób niepełnosprawnych (inwalidów).

Z perspektywy obszarów polityki społecznej ważny jest też inny dział pedagogiki społecznej - pedagogika opiekuńcza (głównie instytucjonalne formy opieki nad dziećmi oraz praca opiekuńczo-wychowawcza). Rozwijana jako dyscyplina badań od lat 70. Jednym z jej przedstawicieli był w UW Albin Kelm (*Formy opieki nad dzieckiem w Polsce ludowej*, 1968, 1983; *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*, 2000). Rozwijał on pojęcie polityki opiekuńczej. Przedstawicielką młodszego pokolenia pedagogów jest w tym obszarze badań Maria Kolankiewicz. Doktorat obroniła pod kierunkiem T. Pilcha: *Kryzys wychowawczy w rodzinie. Studium nad rodzinami wychowanków domów małych dzieci* (1993). Habilitację uzyskała w oparciu o jednotematyczny cykl publikacji poświęcony problematyce wychowania dzieci w instytucjach opiekuńczych (2008). Obecnie jest kierownikiem Zakładu Problemów Społecznych Dziecka i Rodziny (Wydział Pedagogiczny UW).

²⁷ Instytucjonalnie środowisko pedagogów społecznych UW podzieliło się pod koniec lat 80. wraz z odejściem T. Pilcha z Katedry Pedagogiki Społecznej w Wydziale Pedagogicznym (obecnie Katedra Pedagogiki Społecznej i Pedagogiki Specjalnej) do Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji (Wydział Profilaktyki Społecznej, Resocjalizacji i Stosowanych Nauk Społecznych).

Z perspektywy rozwoju polityki społecznej wobec przemocy w rodzinie ważne były badania Ireny Pospiszyl z wczesnych lat 90. Na ich podstawie powstał doktorat pod kierunkiem T. Pilcha: *Aktywność życiowa kobiet ofiar przemocy wewnątrzmałżeńskiej* (1992). Habilitację uzyskała w 2004 r. również na temat przemocy w rodzinie (*Ofiary chroniczne - przypadek czy konieczność*), obecnie jest pracownikiem naukowym poza UW.

Ze względu na to, że polityka kryminalna włączana jest do szeroko rozumianej polityki społecznej, uwzględniony powinien zostać wkład badawczy do tych zagadnień, który przyniosła ze sobą pedagogika resocjalizacyjna i kryminologia uprawiane w UW.

Warszawską szkołę resocjalizacji stworzył Czesław Czapów (1925-1980). Razem z Podgóreckim zakładał Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW. Ze Stanisławem Jedlewskim wydali fundamentalną *Pedagogikę resocjalizacyjną* (1971). Ważne są jego prace dotyczące wychowania resocjalizującego, którego metodologię opierał na podstawach socjotechniki, prakseologii i cybernetyki (sterowanie społeczne). Czapów nie uzyskał tytułu profesora UW i został usunięty z uczelni z powodów politycznych w 1977 r. Jego dzieło było jednak kontynuowane, czego wyrazem są liczne publikacje jego następców, a w obszarze dydaktyki unikalny kierunek profilaktyka społeczna i resocjalizacja uruchomiony w 2008 r.

Bardzo silny ośrodek badań kryminologicznych tworzą badacze skupieni są w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej (IPSiR), m.in. Andrzej Rzepliński (Ośrodek Badań Praw Człowieka), Andrzej Siemaszko (m.in. redaktor czterech wydań Atlasu przestępczości w Polsce), Teodor Szymanowski (m.in. podsumowanie procesu transformacji w tej perspektywie: *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, 2012), Zygmund Lasocik (Ośrodek Badań Handlu Ludźmi). Duży wpływ na rozwój działalności naukowej w tej dziedzinie w UW miał Stanisław Batawia, (1898-1980), który zainicjował też badania nad uzależnieniami (*Społeczne skutki nałogowego alkoholizmu w świetle badań środowiskowych 100 rodzin nałogowych alkoholików*, 1951).

W obszarze pracy socjalnej (bardzo bliskim pedagogice społecznej i polityce społecznej) mieszczą się badania Jerzego Szmagałskiego (habilitacja pt. *Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna. Przykład amerykański*, 1996) oraz trójki wypromowanych przez niego doktorów: Marty Łuczyńskiej *Pomoc społeczna w Polsce - procesy instytucjonalizacji i profesjonalizacji* (2002), Tomasza Kaźmierczaka²⁸ *Praca socjalna: między upośledzeniem społecznym a obywatelskością* (2002) i Anny Olech *Etos zawodowy pracowników socjalnych - wartości, normy, dylematy etyczne* (2002). Szmagałski jest kierownikiem Zakładu Teorii i Metod Pracy Socjalnej w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji UW.

W ramach warszawskiej pedagogiki społecznej ważną rolę zaczyna odgrywać również analiza polityki oświatowej, zapoczątkowana w latach 70. przez Jerzego Wołczyka (1927-1978) z UW w pracach *Planowanie oświaty* (1968) i *Elementy polityki oświatowej* (1974). Był on w pierwszej połowie lat 70. dyrektorem resortowego Instytutu Badań Pedagogicznych, przekształconego w latach 90. w Instytut Badań Edukacyjnych. Wątki badawcze w tym zakresie były silne obecne w pracach Czesława Kupisiewicza (były prorektor UW), np. *Paradygmaty i wizje reform oświatowych* (1985), *Szkołnictwo w procesie przebudowy* (1996), *Projekty reform edukacyjnych w Polsce* (2006).

Z nowszych dokonań badawczych mających znaczenie dla analiz i ewaluacji polityki oświatowej warto zwrócić uwagę na rozprawę habilitacyjną Romana Dolaty (Wydział Pedagogiczny) *Szkoła - segregacje – nierówności* (2008). Rozwija on też w Polsce ewaluację edukacji – metoda edukacyjnej wartości dodanej (EWD). Można spróbować uznać, że jest to kontynuacja badań i zainteresowań Ireneusza

²⁸ Od lat bliski współpracownik M. Rymczy w badaniach nad pracą socjalną w Polsce.

Bialeckiego (ISNS), np. *Wybór szkoły a reprodukcja struktury społecznej* (1982) czy *Educational Inequalities in Postwar Poland* (w: pracy zbiorowej *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in 13 countries*, 1993, z B. Heyns). Białecki uczestniczył też w pierwszych edycjach badań OECD PISA w Polsce. Jest to porównawcza diagnoza kilku rodzajów kompetencji piętnastolatków w państwach OECD o dużym znaczeniu dla praktyki i oceny polityki oświatowej.

Ekonomiczny nurt badań nad zagadnieniami polityki społecznej

O ile wiadomo autorowi w Wydziale Nauk Ekonomicznych nie było zintegrowanego środowiska naukowego zajmującego się *welfare state* czy polityką społeczną. Obecnie może najbliższym jest do niego pracownikom zrzeszonym w Zakładzie Ekonomii Sfery Publicznej. W innych jednostkach organizacyjnych WNE również pracują badacze zagadnień znajdujących się w obszarze polityki społecznej.

Warto wspomnieć przede wszystkim o ekonomistce z UW starszego pokolenia, a mianowicie o Zofii Moreckiej, która kierowała Katedrą Ekonomii Politycznej w latach 1967-1981. Uwzględniała ona społeczne aspekty w swoich badaniach ekonomicznych (patrz w szczególności *Społeczne aspekty gospodarowania*, 1981) oraz była w zespole badającym politykę podziału dochodu narodowego. Wspominam ten zespół dlatego, że wyniki badań zostały opublikowane w ważnej książce pod jej redakcją *Teoria i praktyka podziału* (1988). W zespole tym byli m.in. Marek Bednarski, Urszula Sztandar-Sztanderska, Mieczysław W. Socha oraz Stanisława Golinowska. Wszyscy mocno uwzględniający w swoich licznych badaniach ekonomicznych wymiar społeczny.

Zanim jednak przedstawione zostaną zainicjowane przez nich kierunki badań wspomnieć należy o Andrzeju Tymowskim (1922-2002), profesor UW od 1978 r. (był też prorektorem UW). Od lat 60. bardzo ważna postać dla badań minimum socjalnego w Polsce²⁹. Przez dwie kadencje w latach 80. był przewodniczącym zarządu Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego. Był też prezesem Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej i bardzo aktywnym działaczem społecznym. Utrzymywał bliskie kontakty ze środowiskiem, które prowadziło badania naukowe nad polityką społeczną. Jego badania nad minimum socjalnym należą bardziej do ekonomii niż do socjologii.

Sztandar-Sztanderska, Bednarski i Socha wciąż są związani z Wydziałem Nauk Ekonomicznych UW. Badają różne aspekty rynku pracy, nie oni jedyni. WNE stworzyło silny Ośrodek Badań nad Rynkiem Pracy.

M. Bednarski od dawna jest też pracownikiem Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych. Brał między innymi udział w projektach badawczych dotyczących pracy nierejestrowanej i underemployment: „Przyczyny pracy nierejestrowanej, jej skala, charakter i skutki społeczne” oraz „Underemployment - ekonomiczne i społeczne konsekwencje zjawiska”.

Doktoraty pisane pod jego kierunkiem nie dotyczą bezpośrednio polityki społecznej. Może poza jednym ważnym wyjątkiem - Ewy Aksman. Jej doktorat był na temat przekształceń sektora publicznego i prywatnego w brytyjskiej i w polskiej opiece zdrowotnej (1999). Dla badań z zakresu ekonomii zdrowia i rozwoju kształcenia menedżerów opieki zdrowotnej w latach 90. duże zasługi ma inna pracowniczka WNE Katarzyna Tymowska.

²⁹ Nazywany „ojcem polskiej szkoły minimum socjalnego”, A. Bańkowska otwierająca konferencję „Kategorie i instrumenty państwa w sytuacji ubóstwa. Czym jest minimum socjalne?”, Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Konferencje i SeminaRIA 1(45)03, 2003, s. 10.

Niedawno obroniona rozprawa habilitacyjna Aksman *Redystrybucja dochodów i jej wpływ na dobrobyt społeczny w Polsce w latach 1995-2007* (2013) ma duże znaczenie w szerokim nurcie badań nad polityką społeczną (redystrybucja) i jej wpływem na dobrobyt społeczny. Podobnymi zagadnieniami zajmuje się inny ekonomista z WNE Michał Brzeziński. Mimo, że jego doktorat dotyczył historii i teorii ekonomii dobrobytu (*Kryteria oceny dobrobytu społecznego. Z historii współczesnej ekonomii dobrobytu*, 2004) to jego badania i analizy mają głównie charakter empiryczno-statystyczny i dotyczą problematyki redystrybucyjnej. Warto chociażby zwrócić uwagę na dwa raporty z takich analiz na temat wpływu wzrostu gospodarczego na ubóstwo i nierówności (*Has recent economic growth in Poland been pro-poor? Evidence from 1998-2008*, 2011) czy wpływu nierówności i polaryzacji dochodowej na wzrost gospodarczy (*Income polarization and economic growth*, 2013). Są to fundamentalne dla badań polityki społecznej zagadnienia, gdy przypisuje się jej funkcje ograniczania ubóstwa i nierówności.

Urszula Sztandar-Sztanderska jest jednym z najważniejszych ekonomistów w Polsce zajmujących się empirycznymi badaniami bezrobocia. Jej rozprawa habilitacyjna *Strukturalne podstawy bezrobocia w Polsce* została obroniona w 2000 r. Od tego czasu wypromowała kilku doktorów, którzy badali rynek pracy, np. B. Bobrowicz *Determinanty aktywności zawodowej i domowej kobiet. Alokacja czasu* (2010). Ten nurt badań ma kontynuatorkę - Joannę Tyrowicz z WNE UW, co prawda w doktoracie nie zajmowała się zagadnieniami z zakresu polityki społecznej, ale jej rozprawa habilitacyjna *Histereza bezrobocia w Polsce* (2013) wpisuje się w nurt ekonomicznych badań głównych problemów, które ma rozwiązywać współczesna polityka społeczna.

Czwartym członkiem zespołu badawczego Moreckiej była Stanisława Golinowska. Rozprawę habilitacyjną obroniła w WNE UW (*Decyzje centrum o kształtowaniu rzeczowej struktury spożycia*, 1990), ale jej życie zawodowe było związane głównie z instytucjami badawczymi - Instytutem Pracy i Spraw Socjalnych, CASE i innymi niż UW uczelniami (Uniwersytet Jagielloński, gdy zainteresowała się polityką zdrowotną). Znaczenie jej dorobku dla rozwoju badań polityki społecznej, szczególnie w pierwszych dwóch dekadach transformacji jest ogromne. Za książkę *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne* (1994) otrzymała nagrodę Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Pod jej kierownictwem przeprowadzono liczne i nowatorskie w Polsce badania, w tym trzy edycje badań nad ubóstwem (IPISS). Trudno jednak zaliczyć go do dorobku UW.

Warto jeszcze dodać, że również sprawy oświaty były i są przedmiotem badań ekonomistów z UW. Na szczególną uwagę zasługują dokonania Jana Kluczyńskiego (1936-1999), np. fundamentalna i interdyscyplinarna praca pod jego redakcją *Ekonomiczno-społeczne aspekty kształcenia* (1968), ze wstępem Bogdana Suchodolskiego (wśród współautorów była też Zofia Morecka). W tym obszarze prowadził badania Michał Gmytrasiewicz (1941-2009) *Finansowanie i rozwój szkolnictwa w Polsce Ludowej* (1969, współautorem był Kluczyński) i *Finansowanie kształcenia* (1969), czy *Oświata i gospodarka* (1971, współautorem był Kluczyński). Utrzymywał on kontakty ze środowiskiem IPS. Duże zasługi dla rozwijania badań w tym obszarze w ostatnich kilku latach ma ekonomista średniego pokolenia Mikołaj Herbst, który poświęcił ekonomii edukacji swoją pracę habilitacyjną *Edukacja jako czynnik i wynik rozwoju regionalnego. Doświadczenia Polski w perspektywie międzynarodowej* (2012) i jest współautorem interesujących badań, których wynikiem były publikacje m.in. *Finansowanie oświaty w Polsce – diagnozowanie, dylematy, możliwości* (2009) czy *Decentralizacja oświaty* (redaktor i współautor, 2012).

Z nowszych prac ekonomistów z WNE UW obejmujących całość zagadnień polityki społecznej na uwagę zasługuje z pewnością kolejna monografia (po książkach S. Zawadzkiego, patrz niżej) na temat państwa dobrobytu. Była to rozprawa habilitacyjna Wiktora Rutkowskiego pt. *Współczesne państwo dobrobytu*.

Ekspansja, kryzys, spory (2009). Artykuły tego autora często ukazują się w *Polityce Społecznej*, ważnym piśmie branżowym dla opisywanego tu obszaru badań, wydawanym jednak przez IPISS, a nie UW.

Wkrótce też tytuł doktora habilitowanego uzyska Leszek Morawski. Jest on jednym z twórców polskiego modelu mikrosymulacyjnego SIMPL. Za jego pomocą można symulować efekty redystrybucyjne reform w systemie podatkowo-transferowym. Stworzenie tego narzędzia w drugiej połowie lat 2000 i jego aktualizacja oraz zastosowanie było wielkim osiągnięciem o dużym znaczeniu dla tworzenia polityki społecznej na podstawie wyników badań naukowych.

Na uwagę zasługują też badania i publikacje ekonomistów zajmujących się sprawami administracji publicznej. Ważne dla badań polityki społecznej są one z tego powodu, że dotyczą głównego jej podmiotu. W szczególności chodzi o współczesne zainteresowania Jerzego Wilkina (*Jakość rządzenia. Jak ją badać, monitorować i poprawiać? w Polsce, 2012*, redaktor), członek Centre for Economic Analyses of Public Sector przy WNE UW. Ośrodek ten jest związany z interdyscyplinarnym ruchem naukowym łączącym ekonomię i prawo (Polskie Stowarzyszenie Ekonomicznej Analizy Prawa). Badania innego ekonomisty z UW Pawła Swianiewicza, są ważne dla obszaru polityki lokalnej i miejskiej, które w dużym stopniu dotyczą usług społecznych i socjalnych. Zagadnienia związane z ich jakością od dawna są badane przez Krzysztofa Opolskiego, m.in. współautor *Zarządzanie jakością w usługach publicznych* (2004) oraz *Zarządzanie jakością i ryzykiem w usługach zdrowotnych* (2011).

Nauki prawne – nie tylko prawo pracy i ubezpieczeń społecznych

W środowiskach prawniczych również prowadzone były i są badania nad tematyką polityki społecznej. Warto zacząć od analiz Sylwestra Zawadzkiego (1921-1999) z lat 60., przedstawiciela badań z zakresu teorii państwa i prawa. Zaowocowały one dwoma wydaniami obszernej pracy „*Państwo dobrobytu. Doktryna i praktyka* (1964, 1970). Była to pierwsza monografia koncepcji *welfare state* w Polsce. Autor nawiązał do tej samej problematyki po prawie trzydziestu latach w książce *Państwo o orientacji socjalnej* (1996). Była to reakcja na publicystykę wieszczącą koniec tej koncepcji państwa w praktyce. Zawadzki nie tylko uprawiał działalność naukową (nauki prawne w UW), ale był też bardzo aktywnym działaczem politycznym w oficjalnych strukturach PRL.

Specjalistą w zakresie teorii państwa i prawa oraz pracownikiem naukowym UW był też Wojciech Lamentowicz. Warto wspomnieć jego obszerną monografię z dużym ładunkiem metodologicznym pt. *Reformizm szwedzki* (1977). Dotyczyła ona tego, w jaki sposób państwo kapitalistyczne może się stać rozwiniętym społeczeństwem dobrobytu z rozbudowaną polityką społeczną i znacznym udziałem reprezentacji pracowników w kształtowaniu systemu społeczno-ekonomicznego. Kolejna jego praca również zawierała wiele wątków dotyczących państwa dobrobytu (*Kapitalizm i reformy społeczne. Studium z teorii państwa*, 1987).

Do lat 80. z badaniami nad filozofią prawa w UW związany był Wojciech Sadurski. Cenne są jego analizy neoliberalizmu (*Neoliberalny system wartości politycznych*, 1980) oraz teorii sprawiedliwości (*Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, 1988). Znaczenie takich analiz dla zrozumienia filozoficznych uzasadnień i krytyk oraz reform polityki społecznej jest kluczowe, szczególnie w takim ujęciu, w którym przyjmuje się iż idee mają ważne konsekwencje instytucjonalne.

Im bardziej w naukach prawnych przedmiotem zainteresowania staje się administracja publiczna, tym im bliżej do problematyki kluczowej dla polityki społecznej. Jest tak głównie z tego względu, że administracja świadcząca (lub administracja usługowa jak ją proponuje nazywać Dawid Sześciło) to jeden z najbardziej rozwiniętych działów administracji. Duże znaczenie dla rozwoju tego nurtu badań

ma oczywiście Hubert Izdebski i Michał Kulesza (1948-2013) z UW. Pierwszy, poza licznymi publikacjami z zakresu administracji publicznej, angażował się ekspercko w kilka ważnych dla rozwoju polityki społecznej inicjatyw, w szczególności mam na myśli ustawę o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (m.in. jest autorem komentarza), a także w projektowanie ustawy o przedsiębiorstwie społecznym. Michał Kulesza to jeden z ważniejszych reformatorów i badaczy polskiego samorządu, a szczególnie cenna jest jego książka *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne* (2013, współautorstwo z D. Sześciło). Badanie reform administracji świadczącej ma kluczowe znaczenie dla zrozumienia ewolucji polityki społecznej i prognoz dotyczących jej przyszłości.

Kluczowym obszarem zainteresowań prawników z WPIA UW jest jednak przede wszystkim prawo pracy i ubezpieczeń społecznych (w IPS reprezentują to podejście przede wszystkim M. Szyłko-Skoczny, G. Uścińska, a także Jacek Męcina i Grażyna Spytek-Bandurska). Bliższe związki ze środowiskami zainteresowanymi badaniami polityki społecznej utrzymywał badacz starszego pokolenia - Wojciech Muszalski. Prawnik zatrudniony jednak od początku w Wydziale Zarządzania. Przez ponad 20 lat kierował tam Zakładem Społeczno-Prawnych Problemów Zatrudnienia. Głównym obszarem jego zainteresowań, który jest ważny dla badań polityki społecznej to prawo socjalne oraz prawo ubezpieczeń społecznych. Muszalski uczestniczył też w pracach nad reformami ubezpieczeń społecznych w początkach lat 90. Przygotowywał koncepcyjnie i praktycznie ubezpieczenie od bezrobocia (nie zostało ono jednak wprowadzone w Polsce). Współtworzył w latach 80. Polskie Stowarzyszenie Ubezpieczenia Społecznego.

Największe środowisko prawników zajmujących się naukowo prawem pracy i polityki społecznej kierowane jest już od dziesięcioleci przez Ludwika Florka, który ma ogromny dorobek w zakresie prawa pracy. Spośród osób, które zrobiły doktoraty pod jego kierownictwem przynajmniej dwie są związane bliżej ze środowiskiem badaczy polityki społecznej Tomasz Niedziński (pracownik IPS), który napisał doktorat na temat sytuacji prawnej pracodawcy poddanego kontroli i nadzorowi Państwowej Inspekcji Pracy (2007) oraz Dorota Dzieński, która badała ochronę praw w trakcie nabywania i praw nabytych w ramach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej (2003).

Bardzo aktywną naukowo prawniczką w zakresie bliższych polityce społecznej ubezpieczeń społecznych jest Inetta Jędrasik-Jankowska. Kieruje ona niewielką Katedrą Prawa Ubezpieczeń (WPIA).

Wnioski

Polityka społeczna państwa, jej różne instytucje oraz dyskurs wokół nich powstawały i rozwijały się dynamicznie w XX wieku. Za tym rozwojem podążało rosnące zainteresowanie badaczy związanych z różnymi dyscyplinami i podejściami. Burzliwa historia polityczno-ustrojowa oraz gospodarczo-społeczna Polski w XX wieku czyni ten obszar bardzo różnorodnym, dynamicznym i inspirującym do prowadzenia badań naukowych.

Nauka polska, w tym ta uprawiana w UW, ponosiła jednak mniejsze lub większe koszty tego, co się działo z naszym krajem. II wojna światowa, okupacja i eksterminacja polskiej inteligencji, a w latach PRL kolejne fale emigracji ze względów politycznych powodowały straty. Przypomnijmy chociażby o emigracji Podgóreckiego, co znacznie zahamowało rozwój badań socjotechnicznych. Ich znaczenie dla rozwoju refleksji nad polityką społeczną było kluczowe. Niekiedy wydarzenia polityczne miały pozytywne konsekwencje dla rozwoju badań polityki społecznej w UW. Tak było w przypadku Antoniego Rajkiewicza, gdy odszedł z SGPiS i zaczął współtworzyć nowy ośrodek badawczy polityki społecznej.

Nurty badań podejmowane w UW można podzielić na takie, które dotyczyły całościowo ujmowanej polityki społecznej (*welfare state*, polityka podziału, sprawiedliwość społeczna), jej metodologii (polityka prawa, socjotechnika, administracja publiczna, polityka publiczna) oraz obszaru jej oddziaływania (socjologia problemów społecznych). Druga grupa dotyczyła już poszczególnych działań polityki społecznej i/lub problemów, np. polityka rynku pracy i bezrobocie, zabezpieczenie społeczne, polityka opiekuńcza i problemy opiekuńczo-wychowawcze, polityka kryminalna i przestępczość.

Porównując rozwój badań polityki społecznej w UW ze światowymi trendami w tym zakresie, być może w okresie PRL mieliśmy do czynienia z pewnym zapóźnieniem. Dzięki badaczom z UW i ich wysiłkom dystans w stosunku do nauki światowej jest coraz mniejszy³⁰.

³⁰ Publikacje młodych badaczy związanych z IPS ukazują się w najważniejszych światowych czasopismach naukowych, np. Dorota Szelewa i Michał Polakowski (doktoraty na zagranicznych uczelniach) dostali nagrodę za artykuł *Who cares? Changing patterns of childcare in Central and Eastern Europe*, który ukazał się w *Journal of European Social Policy* (impact factor 1.426) w 2008 r.